

Тема: Суть соціологічного дослідження та його програма.

1. **Поняття та етапи соціологічного дослідження.**
2. **Види соціологічних досліджень.**

Література: 1) Соціологія \за ред.. Пічі В.М. Соціологія, Л., 2014, с. 244- -276;
2) Соціологія \за ред.. Городяненка В.Г., К., 2018, с. 415 – 436; 3) Юрій М.Ф. Соціологія, К., 2014, с. 470 – 492.

1. Поняття та етапи соціологічного дослідження.

Глибоке і всебічне пізнання, осмислення соціальних процесів і явищ, вироблення і реалізація ефективної соціальної політики, управління соціальними процесами, аналіз функціонування соціальних систем і соціальних інститутів потребують великого масиву об'єктивної інформації, отримати яку можна в результаті соціологічного дослідження.

Соціологічне дослідження є досить складною справою, потребує серйозної і тривалої підготовки.

Надійність і цінність отриманої інформації безпосередньо залежить від оволодіння правилами, технологією його підготовки і проведення.

Соціологічне дослідження – це система методологічних, методичних і організаційно-технічних процедур, пов'язаних між собою певною метою: отримати достовірні дані про явище або процес, які досліджують, про тенденції і протиріччя їх розвитку, щоб ці дані могли бути використані в практиці управління громадським життям.

Основні функції соціологічного дослідження:

- 1) пізнавальна: відкриває нові знання про функціонування і розвиток суспільства, про сутність соціальних явищ і процесів, роль людини в них, спрогнозувати розвиток соціуму;
- 2) методологічна: забезпечує реалізацію міждисциплінарних зв'язків, що зумовлює нові підходи у вивченні соціальної дійсності;
- 3) практична: полягає у виробленні практичних заходів із вдосконалення соціальної реальності, ефективного соціального контролю за суспільними процесами;
- 4) інформаційна: сприяє отриманню соціальної інформації щодо стану і тенденцій розвитку явищ і процесів суспільного життя;
- 5) управлінська: забезпечує соціальне управління на всіх рівнях функціонування соціуму, зворотний зв'язок між суб'єктами (владними, адміністративними структурами, керівниками підприємств) та об'єктами (населенням, окремими соціальними групами, працівниками) управління, вироблення науково-обґрунтованих управлінських рішень.

Соціологічне дослідження слід відрізнити від соціального. Соціологічне дослідження складають «ядро» більш широких соціальних досліджень – суспільствознавчих досліджень.

Соціальними є дослідження, які проводяться і в інших суспільних науках – в економічній науці, політології, демографії, психології і т.д.

Етапи соціологічного дослідження:

- 1. Підготовчий.*** Полягає у виробленні програми та інструментарію: анкети, бланка інтерв'ю, бланка фіксування результатів спостереження, аналізу документів тощо.
- 2. Збір первинної соціологічної інформації (за допомогою обраного методу).***
- 3. Упорядкування (підготовка до опрацювання) та оброблення зібраної інформації.***
- 4. Аналіз обробленої інформації, підготовка звіту, формулювання висновків і рекомендацій.***

Робочий план соціологічного дослідження:

I Розділ - підготовчий:

- розробка програми дослідження;
- підготовка інструментарію;
- формування групи збору первинної інформації;
- проведення пілотажного дослідження.

II Розділ – організаційно-методичний:

- передбачає з'ясування наступних питань:
- що слід зробити?
- де?
- коли?
- у які строки?

III Розділ – обробка отриманої соціологічної інформації:

- виявлення неправильно заповнених анкет;
- кодування запитань;
- введення інформації в ЕОМ;
- обробка інформації, що дає змогу отримати зведені таблиці;
- табуляграми, графіки, діаграми тощо.

IV Розділ – аналітичний:

- підготовка звіту.

Програма соціологічного дослідження – це науковий документ, що регламентує всі етапи, стадії підготовки організації і проведення соціологічного дослідження.

I Розділ – Методологічний:

- формулювання проблеми, теми, мети, завдань.

Проблема – це реальна життєва ситуація, що містить соціальне протиріччя та потребує цілеспрямованих дій для вирішення.

Мета дослідження – те, заради чого проводиться дослідження, кінцевий результат.

Завдання – логічні етапи досягнення мети дослідження.

- визначення об'єкта та предмета соціологічного дослідження.

Об'єкт – це частина об'єктивної реальності, на яку безпосередньо спрямоване процес пізнання (соціальний процес, сфера соціального життя, трудовий колектив, певні соціальні відносини).

Предмет дослідження – ідеї, властивості, характеристики, притаманні даному об'єкту (наприклад: об'єкт – трудовий колектив, предмет – соціально-психологічний клімат), які потребують вивчення).

- логічний аналіз основних понять – структурно-логічне впорядкування основних понять дослідження, що включає:

*теоретичну інтерпретацію, що дає можливість з'ясувати зміст понять;

*структурну інтерпретацію, шляхом якої визначається сукупність елементів того чи іншого поняття;

- формулювання робочих гіпотез.

Гіпотеза – це очікуваний результат, наукове припущення, що висувається для пояснення фактів, явищ та процесів, пов'язаних із досліджуваним протиріччям реальної дійсності. У ході дослідження гіпотеза має бути або підтвердженою, або спростованою. Гіпотеза формулюється з використанням понять, які попередньо було інтерпретовано та операціоналізовано.

II Розділ – Методичний:

- визначення досліджуваної сукупності (вибірка). Дослідження може бути суцільним та вибірковим, тому в другому розділі програми визначається:

- 1) наскільки великий об'єкт дослідження;
- 2) яким буде дослідження: суцільним чи вибірковим;
- 3) що є основою вибірки (список, картотека, карта тощо);
- 4) чи претендує вибіркоче дослідження на репрезентативність.

Репрезентативність – це властивість вибіркової сукупності відтворювати параметри та значущі елементи генеральної сукупності.

При проведенні вибіркового дослідження важливо забезпечити репрезентативність дослідження. Репрезентативність залежить від методу вибірки.

Вибірка – сукупність елементів об'єкта соціологічного дослідження, що підлягає безпосередньому вивченню.

Генеральна сукупність - це об'єкт дослідження, на який розповсюджуються висновки соціологічного аналізу.

Вибіркова сукупність – це певне число елементів генеральної сукупності, відібраним за чітко заданим правилом. Елементи вибіркової сукупності (респонденти, документи, що аналізують тощо), які підлягають вивченню (опитуванню), називають одинацями аналізу. Ними можуть виступати окремі люди, їх групи, трудові колективи та ін.

Методи вибірки:

- **стратифікаційна (районована) вибірка** передбачає попереднє групування одиниць генеральної сукупності за певними ознаками, змістові характеристики яких

здійснюють вплив на досліджуване явище. *Наприклад, при вивченні кар'єрних стратегій молоді з вищою освітою можна передбачити, що форма навчання (державна чи приватна) буде впливати на їх погляди. У такому разі, всі вища навчальні заклади поділяють на групи залежно від форми навчання, а потім з кожного типу відбирають респондентів пропорційно чисельності всього контингенту. У більшості досліджень громадської думки, первинна стратифікація здійснюється за географічною локалізацією, звідси і назва – районування.*

- **«гнізлова вибірка»** є протилежною до попередньої. У ній за одиницю відбору для суцільного обстеження беруть групи, колективи. Якщо при районуванні дослідник виокремлює різнотипні під сукупності, то при «гніздовій» вибірці генеральну сукупність розбивають на однорідні групи («гнізда»), всередині яких містяться різнорідні одиниці спостереження. *Наприклад, досліджуючи колективи навчальних закладів, за одиницю можна взяти певні учнівські класи, студентські групи тощо.*

- **випадковий метод** передбачає випадковий відбір одиниць аналізу, згідно з яким кожна одиниця генеральної сукупності має однакову можливість потрапити до вибіркової сукупності. Дуже поширений метод. *Наприклад, працівників підприємств фіксують на картках, перемішавши картки у барабані, вибирають їх необхідну кількість. Для великих вибірових сукупностей використовують певний крок відбору, який визначають за формулою: $K=N:n$, де K – крок відбору, N – величина генеральної сукупності, n – величина вибіркової сукупності.*

- **квотна вибірка** застосовується тоді, коли до початку дослідження відомі статистичні дані про контрольні ознаки елементів генеральної сукупності. Будують вибірку сукупність, відтворюючи основні пропорції генеральної сукупності. *Інформацію, яка утворює квоти, одержують з документів державної чи відомчої статистики.* Найчастіше використовують показники за статтю, віком, освітою, типом поселення тощо.

- **стихійна вибірка.** Прикладом є поштове опитування читачів періодичного видання, опитування першого зустрічного на вулицях міста.

- **метод «снігова куля».** Цей метод використовують, коли потрібно опитати декілька сот представників громадських організацій, знаючи, наприклад, лише 10. Тоді інших шукають за допомогою цих 10. Тобто вибірка формується поступово, як снігова куля.

- характеристика методів збору первинної соціологічної інформації;
- логічна структура інструментарію для збору цієї інформації;
- логічні схеми обробки даних.

Від того, наскільки грамотно складена програма соціологічного дослідження, буде залежати його успіх у цілому.

2. Види соціологічного дослідження.

Специфіка кожного етапу обумовлена конкретним видом соціологічного дослідження. Їх виокремлюють залежно від узятих за основу критеріїв: мети дослідження, глибини аналізу, методу збирання первинної соціологічної інформації, об'єкта дослідження, термінів його проведення, відносин між замовником і виконавцем, сфери соціальної дійсності, яку вивчають.

- **за глибиною вивчення:**

1) розвідувальне. У соціологічній літературі зустрічається під назвою зондажного або пілотажного. Вирішує дуже обмежені за своїм змістом задачі. Охоплює невеликі вибіркові сукупності, ґрунтується на спрощеній програмі та стислому інструментарії. Використовується для попереднього обстеження визначеного процесу або явища. Потреба виникає тоді, коли проблема або мало, або взагалі не вивчена (exet-pol).

2) аналітичне. Основна мета – найбільш поглиблене вивчення явища, коли потрібно не тільки описати структура, але й з'ясувати, що визначає його кількісні та якісні параметри. Має наукову і практичну цінність. Аналітичне дослідження неможливе без детально розробленої програми і відпрацьованого інструментарію.

3) описове дослідження покликані створити відносно цілісну уяву про досліджувані явища, процеси. Здійснюють їх за повною програмою, застосовуючи детально опрацьований інструментарій.

- **за строком проведення:**

- 1) довгострокові (3 – 5 років);
- 2) середньострокові (від 6 місяців до 3 років);
- 3) короткострокові (від 2 до 6 місяців);
- 4) експрес-дослідження (до 1 місяця).

- **за характером дослідницьких завдань:**

1) фундаментальні дослідження спрямовані на встановлення та аналіз соціальних тенденцій, закономірностей їх розвитку і пов'язані з вирішенням найскладніших проблем суспільства;

2) прикладні дослідження націлені на вивчення конкретних об'єктів, соціальних проблем.

- **за способом забезпечення репрезентативності:**

1) суцільне дослідження, об'єктом є вся сукупність респондентів, яка належить до якоїсь спільноти або групи. Найкрупніша з таких спільнот – населення країни. Але є більш дрібні, наприклад: персонал підприємства, мешканці невеликого міста, села тощо. *Різновидом суцільного дослідження є перепис населення. Останній перепис населення в Україні проводився у грудні 2001 року.*

2) монографічне – дослідження, спрямоване на вивчення певного соціального явища або процесу на одному об'єкті, який є представником цілого класу подібних об'єктів.

3) вибіркове дослідження – дослідження, в якому вивчається лише репрезентативна група.

- **за метою:**

1) теоретичне дослідження – спрямоване на глибоке узагальнення зібраного фактичного матеріалу та отримання на цій основі нового знання про об'єкт пізнання;

2) емпіричне дослідження – спрямоване на розв'язання конкретної соціальної проблеми.

- **за частотою проведення:**

1) разове дослідження інформує про стан об'єкта, його кількісні, якісні характеристики на момент дослідження, відображає «моментальний зріз» соціального явища;

2) повторне дослідження – проводять через певні проміжки і часу і дають дані, що відтворюють зміни об'єкта, їх напрями і тенденції. Тобто повторні дослідження проводять кілька разів протягом певного часу на підставі єдиної програми та інструментарію. Серед повторних досліджень виділяють панельні (досліджують зміни одного і того самого об'єкта упродовж певного часу, при цьому обов'язковим є збереження однакової вибірки), трендові (досліджують зміни протягом певного часу на тому самому об'єкті без дотримання вибірки), когортні (досліджують специфічні соціальні сукупності (когорти) впродовж певного часу);

3) соціологічний моніторинг – (в перекл. з англ. суцільний контроль за будь-яким процесом) – збирання первинної емпіричної інформації за спеціальною методикою, яка передбачає регулярне обстеження численних генеральних сукупностей (населення країни, певного регіону тощо) вибірково методом за стандартною процедурою та усталеною системою показників.